

porast bajtarske proizvodnje! Tam opuščanje težkega kmetijskega dela na malih posestvih, tu usodna vezanost na zemljo. Tu kapitalistična degradacija in pavperizem, tam razmah industrije in razvoj poljedelstva. V obeh pokrajinah se uveljavlja kapitalizem, vendar na različen način: na vzhodu so v ospredju njegove negativne, destruktivne tendence: oviranje razvoja proizvodjalnih sil, oviranje kulture in napredka sploh, na gorenjskem zapadu pretežno še prevladujejo njegove zgodovinsko pozitivne tendence — razvijanje proizvodjalnih sil, dviganje proizvodnje in — kar nujno sledi — relativno dviganje življenjskega standarda in kulture sploh.

Razvoj na Dolenjskem kaže v bistvu iste tendence kot v ptujskem okraju. Pada število najmanjših obratov in velikih posestev, raste število obratov, ki delajo zgolj z lastnimi družinskimi člani. Pada trgovinsko kmetijstvo, raste naravno kmetijstvo. Pada moč zemlje kot pridobitne panoge, raste pomen zemlje kot edinega eksistenčnega in delovnega vira obubožanim kmetiskim rodbinam.

(Konec sledi.)

Ljubezen

Jurca Branka

Točno pet minut, preden je bila trška ura drugo popoldan, si je Vanica vznemirila. Obraz ji je prebegnila rahla nestrpnost, da je sunkovito vstala s polblazinjenega stola, pustila pisalni stroj in si slekla črn, klotast pisarniški plašč. Ko da bi se v njej nekaj prelomilo, je pozabila na vse akte, ki so obležali na mizi. Mahoma se je sprostila. Z bežnim pogledom se je premerila in si iz navade popravila obleko. Najprej je zmignila z rameni, potem še z boki, dokler ni vsa vztrepetala, da se ji je obleka prosto vlila po telesu. Kar mimogrede si je naravnala črto svilenih nogavic čez osušene noge. Oblekla si je plašč in se zazrla v debelo brušeno ogledalo. Stopila je še korak bliže, naravnala redke, razmršene obrvi in zmencala med zobmi spodnjo in zgornjo ustnico, da se je pognala kri z močjo v ozke, bele šobe. Njen strogi, nasršeni uradniški pogled je kopnel v brezizraznost; trudila se je, da bi privabila vanj mehko, milino, nežnost, kajti eno je bilo življenje v službi, drugače je kazalo živeti zunaj nje.

Čeprav je hitela, ko da bi jo burja nosila, so bili drugi uradniki že na cesti, ko je bila Vanica komaj na vrhu stopnic. Zaradi Mime, zaradi take frklje se je morala vedno znova razburjati. Spodobilo bi se, ko bi vsaj pošteno zahvalila boga, ker je dobila v takih težkih časih službo, ne pa da streže bolj sebi kakor svojemu gospodarju. Nič ne bi drugim zamerila, ali Mima, ki je zadnja prišla v njihovo pisarno, bi morala tudi zadnja iz nje! Koliko se je že Vanica trudila, da bi v tihi borbi, ki jo je bila z Mimo, odnesla zmago in vendar se kljub vestnemu prizadevanju ne more in ne more odvaditi petnajstletnega redu, ne more prej prenehati z delom kakor točno pet minut pred koncem. Še ko je bila poleti na po-

čiftnicah v Ljubljani in je bila rešena črnega plašča in vsega priskutnega trškega življenja, se je vedno in povsod brez najmanjše potrebe vznemirjala ob tem času.

Še preden je stopila na cesto, je pritekel za njo Pavel. Debel v pasu se je od napora tresel, sapa, ki mu je vrela iz ust, mu je v grlu po malem piskala. Sunkovito se je ustavil, jo prijel za roko in se s svojim medlim, topim pogledom zazrl v njen obraz.

„Kaj se ti vendar toliko mudi! Saj sva se zmenila, da bova šla vedno zadnja!“

„Jezi me, kako se vsem in še celo tej Mimi mudi iz službe. Mi pa, ki smo že vendar nekaj let presedeli v pisarni, smo toliko neumni, da opravljamo vse do pičice natančno.“

Nato se je njen pogled zmeščal in sladkobno mu je dejala:

„Si hotel kaj reči?“

„Da, Vanica, danes zvečer.“

Nato sta šla vsaksebi.

Mlečno beli oblaki so prekrivali svod. Zemljo je prepezala pajčevinasta sivina. Bilo je, kakor bi se dan in noč sprla in bi ostala kljub borbi enako močna. Vanica se je ozrla po dolgočasnem nebu, na katerem ni bilo niti malo tople modrine, ki bi ovajala vetrove v višavah in budila melanholijo v neutešenih dušah. Sledila je težkemu, kmečkemu vozu, ki je klopotal počasi in neenakomerno vzdolž dolge ceste, ozrla se je po praznih poljih in čez puste griče. Prevzelo jo je tegobno dolgočasje. Samo blato, gosto, lepljivo blato, ob potokih gole vrbe, po poljih na stotine zoprnih vran, neskončna, pusta jesen. Vaničine misli niso imele niti toliko poleta kolikor so ga še premogli premraženi in našopirjeni vrabci. Še poleti ni mogla drugače, ko da se je pogreznila do pasu v svojo puščobo, pa čeprav so griči, doline in zračne višave prekipevale od preobilja rasti; zato se je zdaj še toliko bolj stresla ob misli na jesenski čas, ko se vsak zapre v svojo sobo in prečepi za motnimi stekli ogabno dolge dneve.

Šele v stanovanju jo je prevzela domačnost. Telo ji je ovila prijetna toplota; misli so se ji vsaj malo sprevedrile. Vendar si je prav za prav, če je prislunhnila svojemu razpoloženju, morala priznati, da se je nerada zapirala v svojo sobo, da je nerada presamevala cele dolge popoldneve in brezdne nedelje. Toda danes se ji je za spremembo obetal svečan dogodek, ki bo njeno zdolgočaseno osamelost razkrojil v nič, ki bo položil v njene misli toploto in vedrino. Z mehko mislijo je pobožala sobo, vsak kos pohištva posebej, in se nazadnje ustavila ob živordečih nageljnih, ki so se šopirili v vazi bolgarske keramike. Po trgu so imeli tudi drugi v vazah rože, toda imeli so samo bele in bakrenordeče oktobrce, ki so jim zastrupljale zrak z nadvse zoprnim mrliškim duhom. Takih mrtvaških rož bi niti na svoji krsti ne marala, ne pa da bi si jih postavljala pred živ, zdrav nos! Ni da bi tržanom zamerila; rodili so se tako rekoč sredi gnoja in tako žive še tudi naprej, ampak Vanica je prišla iz mesta in čeprav je že tako neznansko dolgo sredi podeželskih smradov, se ji okus še vendar ni izpridil. Stopila je do pitanih nageljnov in se čisto tiho zasmejala. No, no! Nič ne bi bilo na tem, tudi če bi se

smejala, ko bi bila stara šestnajst let, ko bi zunaj cvetel maj, ko bi preko trav in gozdíčov vel mehak veter in bi bila resnično goreče zaljubljena. Toda ona s svojimi natanko preštetimi petintridesetimi leti, s puščobo v sobi in s tegobno, mračno jesenjo po poljih in travnikih! Saj je Pavel ne bo ne prvokrat in ne zadnjokrat obiskal. Nič drugega ne more biti kakor navaden obisk uradniškega tovariša. Najprej se bosta lotila pisarne in sicer od spodaj navzgor, od Mimike do ravnatelja. Pazila bosta, da se bosta skrbno ognila presojanju sebe, potem bosta obrala še župnika in kaplana. Pavel bo gotovo vestno pazil na to, da mu Vanica niti v teh malenkostnih pogovorih ne bo nikoli segala čisto do nosu, kvečjemu jo bo pustil, da se bo razpetelinila do njegovih ramen.

Vanica se je res vznemirila, toda še malo ne zaradi teh površnih pomenkov, ki ve že prav za vsakega izmed njih, kako se bo iztek. Vanica pričakuje od Pavla nekaj čisto drugega. Ko je tako bolešno grebla in vestno nadzirala svoje misli, je sprevidela, da se v tem pričakovanju vara, ker je Pavel poročen mož s svojo malo vodoravno karijero, z ugledom, ki sledi ugledu vseh sodnikov, sodnih pripravnikov in učiteljev. Prišel bo in mogoče da se bo toliko osmelil, da jo bo za bežen hip prižehl nase, kječjemu, da jo bo poljubil na vrat ob rami. Toda že sedaj razločno čuti njegovo bojazen, ki ga venomer opozarja, da bi mogel prav v tistem hipu kdo drugi odpreti vrata na stežaj in se na ves glas zarežati: „Zasačili smo hinavca, ki vodi svojo ženo ob belem dnevu čez trg, ki hodi spodobno s svojo družino vsako nedeljo na liter vina, pa smo ga našli, potuhnjeno rihto, pri Vanici!“ Ne samo Pavel, tudi ona sama se tega strašno boji.

Vlegla se je na divan in gledala s svojimi velikimi, svinčeno modrimi, mrzlimi očmi v strop. Kmalu potem je legla senca razočaranja na njene oči. Potegnilo ji je ustnice v brezupen jok človeka, ki se smili sam sebi. Tiho, zadržano se je jokala v čipkast robec.

Pa kaj, je o mar res takšna starost, tistih bore petintrideset let? Kaj ji res nič drugega ne preostane, ko pripraviti se na žalostno smrt! Takrat, ko je bila še mlada kot rosa in še ni vedela za sladkosti, zaradi katerih se ljudem izplača živeti, bi umrla brez vsake težke misli. Spočetka se vsega tega, kar jo je sedaj z vedno večjo silo mučilo, ni zavedala; hodila je vsako jutro k maši, hodila dan za dnem v pisarno, tipkala po nareku kupe papirja, bila vestna in poslušna, da jo je lahko stavil šef vsem v zgled in je bila srečna, da živi. Polagoma, čisto polagoma se je pa le začel raztekati pesek, na katerem je stala in na katerem je gradila svoje življenje. Tisto drobno, nevedno srečo ji je izpodrinila velika praznina. Ob vednem tipkanju, ob vedni molitvi, ob vedno enakem delu iz dneva v dan, iz leta v leto, ji je postalo neznansko pusto. Počasi je odprla zasanjane oči in si je zaželela tihe, neskončno tihe ljubezni, ki bi prekrila vso praznino njenega srca. Zaželela si je ljubezni, ki bi jo splele same koprenaste misli, da bi je nihče drugi ne mogel videti in ne občutiti. Skrivaj bi jo po malem, nikoli preburno, gojila, dokler bi sama od sebe ne dozorela v zrelo jabolko.

Pričakovala je zasanjane ljubezni in se je vdruživši zasanjala. Hodila je še bolj vztrajno in vestno k maši, klečala v prvi klopi za oltarjem in blaženo gledala svetnike. V pisarni je bila že pred določeno uro in tudi raztrganih oblek in nogavic ni zavrgla. Hotela je dokazati svoje zmožnosti za vdano, potrpežljivo, skromno ljubezen. V njenih očeh je tisti čas gorel malo vročični soj zamaknjenja. Hodila je po trgu, kakor da se ji noge še dotikajo našega sveta, misli in srce pa da so že med zvezdami. Od samega prizadevanja po vseh drobnih krepostih je v telo zelo shujšala, obraz se ji je proti bradi močno zožil in oči so se ji sredi očesnih vdolbin še povečale. Koža na licih je začela veneti in se čisto nalahko gubati. Hodila je po trgu in je bila prepričana, da se bo ob njej zdaj, zdaj kdo ustavil, se zazrl najprej na njeno peto, kjer je bilo sto drobnih vbodov pridnih rok, da bo zapazil krepost v njeni drobni postavi, v velikih očeh, ki čakajo nagrade. Prijel jo bo narahlo za brado, ji dvignil pogled in jo nežno, brez vsake strasti poljubil na oči. Razločno je občutila njegovo srečo, ki se mu bo odprla ob njej, in je v tem zaslutila še svojo. Kraj omamno dišečega jasmina je ob večerih neštetokrat presanjarila svoja vroča hrepenenja v svetle zvezde, v tople mrak.

Ko je tako trdno verjela v ljubezen, ki bo vsa druga od teh vsakdanjih in v vsakdanjostih povaljanih ljubezni, se je zgodilo, da jo je Franček, ki je bil samo trgovski pomočnik v neznatni podeželski trgovinici, predrzno poljubil na ustnice.

Prevzela jo je togota.

„Zavedajte se, kdo ste vi in kdo sem jaz!“

Kljub jezi, ki ji je penila kri, je razločno videla njegov obraz v luninem svitu. Koža se mu je prosojno modrikasto svetila. V tihem občudovanju je ostrmel.

„Ne, Vanica, samo všeč ste mi.“

„Kako morete biti tako predrzni! Tako, še celo trgovski pomočniki bodo sedaj začeli. Pojdite k drugim, k deklam, h kmeticam!“

Videla je njegov preplah, ki mu je zbeгал pogled, nato je stekla iz vrta v sobo, dvakrat zaklenila za seboj in si z milom umila ustnice.

Za nekaj dni jo je vrglo iz tira. Po kratkem premisleku se je pa le odločila, da je bilo prav, ko je zavrgla Frančka, ki bi ji itak ne mogel nuditi tiste vzvišene ljubezni, katero je z vsakim dnem bolj željno pričakovala. Odločila se je, da bo še čakala, da bo čakala sebi primerneга ženina, kvečjemu moža z enakim položajem, da torej še ne bo zavrgla svoje vere.

Minil je dan, dva, minilo je poletje, vlažna jesen, zima, prišla je zopet cvetoča pomlad in spet poletje in spet jesen. Dan za dnem, leto za letom je polzelo nekam globoko, kamor Vanica ni mogla s svojimi velikimi, žalostnimi očmi. Neslišno je žuborel čas mimo nje, ne da bi ji ožaril srce. Vanica je zapirala oči pred samo seboj. Nasilno je dušila svoje bolečine.

Nenadoma je odprla oči in spregledala, da se je močno postarala. Zato je poslej močno sovražila noč, jesen, čas. Ne bilo bi tako hudo, ko bi jesen prišla in bi ne odšla, zakaj potem bi čas ne mogel tako trdovratno kljuvati po njenih letih in njenih sencih; jesen pa pride samo toliko v deželo, da se prihuli in zopet

izgine, da se umakne in zopet povrne. Vanica je spoznala, da se ji čas posmehuje, ker se svet noče ustavljati ob njenih krepostih, da gre vse mimo nje, ko da ne bi imela pravice, kaj zase zahtevati.

V prisiljenem svetništvu ji je postalo pretesno, zahotelo se ji je grešiti, brezumno grešiti, mogoče samo enkrat, mogoče samo toliko, da bi bila na novo razočarana. Potem bi niti z očmi ne trenila in niti ustnic bi ne skremžila v obupan jok, ko bi se odpravila na pot pokore.

Čeprav ni bila lepa, je vendar pričakovala, da se je bo vsaj kdo polakomnil, zakaj že zdavnaj je zavrgla pričakovanje na mlado, čisto ljubezen. Občutila je svoje telo, ki se je obudilo v utripu zadušene strasti. V vsako najmanjšo žilico se je polno zaganjala zrela kri. Vsak živec ji je trepetal v pričakovanju naslade. Celo neka preračunljivost, neka hotena zapeljivost se ji je vsilila v gibe, v poglede in besede.

Čim večkrat se je ukvarjala s temi in s takimi mislimi, tem rajši so se ji ustavljale ob Pavlu. Ostal ji je edini Pavel, ta bedni Pavel, ki se je do smrti naveličal svoje žene, edini grešnik, ki pa nima poguma, storiti greh. Že od pomladi hodi k njej, kakor pravi, samo na prijateljske pomenke, Vanica pa mu vidi na dno oči, vidi mu v trepet mišic pod očmi, vidi v njegovo tiho, a razjedajoče poželenje, ki ga nezavedno vodi k njej. Ko odhaja, bi se mu najrajši smejala, ker se mu tresejo roke od notranje strasti in mu gori v očeh živ plamen. S tako bedno, potuhnjeno strastjo se odpravlja. Obotavlja odpira vrata: „No, no, pa zbogom, Vanica!“

Ničesar mu ne odgovori, toda potem, ko je Pavel že doma v svoji sobi in spi s svojo ženo, se Vanica hlipajoče razjoče.

Vaničina soba je bila dolga, ker je segala v širino hiše. Že celo uro, preden se je mrak zgostil nad polji in nad travniki, je legel v Vaničino sobo. Dotaknil se je rjavo prepleskanih vrat, se vzpel v kote ob stropu in se širil in raztezal vedno bolj proti svetlobi. Danes se je Vanica vse bolj vznemirjala. Slednjič se mora njun odnos razčistiti. Strmela je v vrata, v strop, v ogenj in se ni mogla odločiti. Potem je Pavel prišel. Že na hodniku je slišala njegove drsajoče korake. Sopel je, ko se je pognal po stopnicah do Vaničine sobe. Tupal je s pogledom po sobi in je ni zapazil.

Vanica je obležala na divanu.

„Oh, saj res,“ je rekla mirno, brez sence strasti. „Ne vidiš me. Spodaj imate gotovo že luč?“

„Bi prižgala še midva?“

„Ne. Bolj mi prija tako.“

Pavel se je usedel na stol.

Med obema je bila gosta tema. Obema je bila vsaka beseda odveč, zakaj strast, ki je pri obeh čisto na rahlo dremala, se je prebudila. Tiho, komaj da se je s copatami dotikal sobnih tal, se je Pavel presedel s stola na divan. Srce mu je močno bilo, sunkovito je sopel. Vanica je kljub temi videla dvojje široko razprtih zenic.

Nagnil se je nad njo. Mirno, brez zadrževanja mu je predala svojo roko. Strast, ki je prekipevala v njem, je našla njen tenki vrat. Obsul ga je s poljubi, medtem ko so mu prsti nervozno odpenjali bluzo. Vanica se ni upirala, čeprav je vedela, da je ne ljubi in da ne ljubi ona njega. Predajala se mu je in bežala za slastjo, da bi ji ne ušla.

Ravno, ko se je posrečilo Pavlu odpeti prvi gumb Vaničine bluze, sta zaslišala na hodniku odločne korake.

Oba sta odrevenela. Pavel je držal še vedno svojo vlažno roko na Vaničinem vratu, še vedno je sedel tik nje na divanu, toda vsa strast mu je hipoma oledenela. Brez diha je napeto okrenil glavo in poslušal. Še Vanica se je podprla s komolci in vsa je drgetala, ko je lovila zvoke s stopnišča. Čakala sta trenutek, dva in sta si bila neznansko daleč vsaksebi.

Prvi se je znašel Pavel. Trdo je odtegnil roko. Z mrzlim glasom, ki mu ni mogla Vanica ugovarjati, je rekel: „Luč bom prižgal.“

Vanica se je pognala kvišku, stopila na pod, prižgala žveplenko in z žveplenko luč. Močna, mrzla svetloba je prevpila temo. Oči so ju zaščemele. Urejala sta si obleko, lase, dihanje in misli. Potem je vzela Vanica petrolejko in posvetila na hodnik.

Sosedovi so sprejemali gosta.

Vrnila se je v sobo bleda, s premnogimi gubicami v obrazu in z zlomljeno postavo. Postavila je svetilko na mizo in se usedla na stol nasproti Pavlu.

Počasi je Pavla prevzela tiha radost.

„Čez štirinajst dni bo vse drugače,“ je dejal. „O, bog! Potem dobim dopust. Na morje bom šel. V Split. Tam bo nekaj čisto drugega kakor pa v tem prokletem gnezdu!“

Vanica je razumela, kaj je hotel reči in v njenem srcu se je kopičilo sovraštvo. Čutila je, da sta se ponižala drug pred drugim do zemlje.

Ostro, brez krika mu je zapovedala:

„Pojdi!“

Pavel se je ves zbehal. Neumno, brezizrazno je gledal v Vaničine oči. Ko je doumel smisel njenih besed, je oddrsal iz sobe in po stopnicah nazaj k svoji ženi.

Vanica je ostala sama in čeprav je bil še zgodnji večer, se je razpravila in legla spat.

Zjutraj je vstala bolj zgodaj, se spovedala in odšla zopet pol ure prej v pisarno.

Vdala se je v misel, da je bilo preveč predrzno, ko se je polakomnila greha. Obupala je nad ljubeznijo in nad svojo strastjo.

Mirno, brezčutno je prisluškovala kлокotanju jesenskega dežja.